

Slovenska in italijanska pesniška podoba Trsta

Ana Toroš: Podoba Trsta in Tržaškega v slovenski in italijanski poeziji prve polovice 20. stoletja.

Nova Gorica: Univerza, 2011. 131 str.

Vita Žerjal Pavlin

Srednja šola za oblikovanje in fotografijo Ljubljana, Gosposka 18, SI-1000 Ljubljana
vita.zerjal-pavlin@guest.arnes.si

»Trst, morje ... / zdaj se zlata v zatišni vedrini, / čez hip preprihano in razburkano, / v temini ...« S temi prefinjenimi verzi na prvi strani monografije *Podoba Trsta in Tržaškega v slovenski in italijanski poeziji prve polovice 20. stoletja* avtorica Ana Toroš dokazuje, da ni le znanstvenica s Fakultete za humanistiko Univerze v Novi Gorici, ampak tudi pesnica. Predvsem pa kaže, da je predmet svoje literarnozgodovinske obravnave jasno premislila, a tudi osebno doživela in podoživela. Podoba Trsta in njegove okolice se namreč v nekaterih obravnavanih besedilih pesnikov prve polovice 20. stoletja res kaže kot estetsko svetla, druge, vsaj v slovenski poeziji prevladujoče pesmi pa jo zaradi zgodovinskih in socialnih razmer kažejo temno ali vsaj zatemnjeno.

Delo s svojo opremo, ki vključuje kar enajst likovnih oziroma fotografskih podob Trsta, pretežno iz zbirke Narodne in študijske knjižnice v Trstu, a tudi dve, ki ju hrani tržaška Biblioteca Civica Attilio Hortis, ter s svojim razumljivim in tekočim razpravljalnim slogom k prebiranju vabi ne samo strokovnjake, ampak tudi širšo javnost. Le želimo si lahko, da bo monografija (v prevodu) zanimala tudi italijansko, vsaj tržaško občinstvo, saj je nastala kot rezultat raziskovalnega projekta, ki ga je v študijskem letu 2009/2010 finančno podprl Consorzio per lo Sviluppo Internazionale dell' Università degli Studi di Trieste.

To je seveda tudi zunanji razlog za izbor teme razprave. Avtorica ga sicer ne pojasnjuje natančneje, razen smiselnosti sopostavitve in primerjave slovenske in italijanske poezije, ki je nastala v istem prostoru in času, kar je nedvomno tudi glavna vrednost predstavljene monografije. Zdi se, da raziskovalka predpostavlja, da je pomen Trsta tako za slovensko kulturo in politiko, kot tudi za italijansko njenim bralcem znan. Težko bi ji namreč očitala zavestno omejitev na ukvarjanje z zgolj imanentno literarnimi vprašanji, saj sama pojasnjuje, da raziskava metodološko izhaja iz literarne imagologije, za katero navaja, da »preučuje podobe tujega v književnosti, ob predpostavki, da vsaka podoba nastane, ko se Jaz (opazujoča kultura) zave svojega odnosa do Drugega (opazovane kulture). Takšna perspektiva zahteva upoštevanje ne le literarnega besedila, temveč tudi silnic, ki obli-

kujejo družbo, njen literarni sistem in socialni imaginarij.« (str. 5) Vendar vseeno pogrešam kak podatek o tem, ali je vsaj v času, ko je bil Trst še habsburški, nastalo o njem tudi pesništvo v nemškem jeziku, mogoče celo v jezikih drugih manjšin, ki so živele (in deloma še) v tem največjem cesarskem pristanišču. Jasno je, da bi obravnava vsega tega gradiva preseгла zmožnosti tako avtorice, kot tudi časa, ki ga je imela na voljo, vendar bi vsaj kratka tovrstna informacija dopolnila sliko multikulturnega Trsta, ki je bil živ in privlačen, kot je zapisano v nekaterih (predvsem italijanskih) predstavljenih pesmih, tudi zaradi svoje večnarodnosti.

Pri pojasnjevanju sporočil in motivno-tematskih sklopov obravnavanih pesmi avtorica seveda upošteva tudi ugotovitve zgodovinopisja o predstavljenem prostoru in času. Navaja predvsem izsledke Milice Kacin Wohinz in Lava Čermelja pa tudi italijanskega zgodovinopisja. Prav tako je obravnavano gradivo razvrstila glede na dva ključna zgodovinska mejnika, prvo in drugo svetovno vojno, saj opredeljujeta tematsko-idejni vidik predstavljenih pesmi v obeh jezikih.

Kako pomemben je bil Trst še v prvi polovici dvajsetega stoletja za Slovence, posredno opozarja bralce že količina upoštevanega slovenskega gradiva, čeprav ga je avtorica glede na namen raziskave seveda omejila le na tiste pesmi, ki posredujejo podobo Trsta in okolice. Črpala ga je iz enajstih pesniških zbirk in skoraj nepregledne množice slovenskih publikacij, ki so večinoma izhajale v Trstu v obdobju 1900-1950. Iz periodičnega korpusa je avtorica odbrala dela kar dvaindvajsetih pesnikov, med njimi osmih pesnic, kar posredno opozarja na primat in spodbudno vlogo Trsta tudi pri literarnem uveljavljanju Slovenk. Na italijanski strani je pregledala pesniške zbirke kar devetintridesetih avtorjev, čeprav je iz njih, kot pojasnjuje, izbrala le najbolj reprezentativne in najkakovostnejše za posamezni motivno-tematski sklop. Obseg pregledanega gradiva in njegova smiselna razvrstitev nedvomno dokazujeta temeljitost raziskovalninega dela.

Avtorica v Uvodu navaja, da sta ji kot izhodišče raziskave o podobi Trsta in Tržaškega v slovenski poeziji prve polovice 20. stoletja služili deli Franceta Bernika *Trst v slovenski poeziji* (1984) in Marije Pirjevec *Tržaška knjiga* (2001). Precej več pesniških antologij in literarnozgodovinskih pregledov je imela na razpolago za spoznavanje italijanskih pesmi o Trstu: našteje jih kar sedemnajst, od najstarejšega z letnico 1914 do najnovejšega iz 2006. Vendar je italijansko zanimanje za tržaško poezijo veljalo predvsem pesmim, nastalim pred prvo svetovno vojno, mnogo manj raziskav pa obravnava to poezijo v naslednjih treh desetletjih, ko se je razvijala že pod okriljem italijanske države.

Obratno pa velja za slovensko poezijo o Trstu, ki se je razmahnila po koncu prve svetovne vojne, čeprav je njen velik del nastajal izven

Tržaškega in je zato pogosto prežet z idealiziranimi spomini in domotožjem. Prav intelektualci in njihove družine so bili namreč prvi prisiljeni emigrirati, večina v Jugoslavijo. Pred prvo svetovno vojno se Trst redkeje pojavlja v slovenski poeziji, npr. v ljubezenskih pesmih Ketteja in Ivana Trinka ali v socialnih pesmih Aškerčevih Jadranskih biserov. Ko pa je Trst postal del Italije in so bili Slovenci takoj izpostavljeni asimilacijski politiki, so na te razmere začeli opozarjati tudi pesniki. Vendar niso eksplicitno navajali vzrokov, temveč so Drugega, torej Italijane, prikazovali metaforično (s projekcijo v negativne zgodovinske in biblične like, npr. »Neronov potomec«, ali z izrazi »tujec«, »mrčes«, »nekronani kralj« ipd.). Ta postopek je značilen tudi za enega najpomembnejših avtorjev o Trstu tega obdobja Iga Grudna. Kosovelovo pesem Blizu polnoči pa avtorica interpretira kot spoznanje, da se je prava vrednost Trsta Slovencem pokazala šele, ko jim je bil dotedanji način življenja v njem onemogočen, kar pojasnjuje tudi veliko število pesmi o Trstu, nastalih po prvi svetovni vojni. Opaža tudi, da so postale v tem času zelo nacionalno angažirane slovenske pesnice, saj so bojevito spodbujale k osvoboditvi »slovenskega Trsta«. Avtorica opozarja, da so s tem postale podobne predvojnim italijanskim tržaškim pesnicam, ki so izražale izrazita iredentistična stališča. Med značilnimi simbolnimi motivi tržaške poezije tega časa sta požig Narodnega doma (1920) in prvi tržaški proces z ustrelitvami v Bazovici (1930). Ob nacionalni temi pa se je pojavljala tudi socialna z motivi revščine, brezposelnosti, brezpravnosti tržaških delavcev in kmetov na tržaškem kraškem podeželju.

Osnovno občutje »bolečine«, ki je zaznamovalo slovensko medvojno pesništvo o Trstu, se nadaljuje tudi med drugo svetovno vojno. Značilen nacionalni motiv tega časa je dogajanje ob drugem tržaškem procesu, ob tem pa še drugi zaporniški in taboriščni motivi, ki so jih v svoje pesmi v opaznem številu vključevale tudi ženske. Nekaj narodnovzpodbudnih pesmi je nastalo ob bojih za »slovenski Trst« tik pred koncem vojne in ob njegovi osvoboditvi. Optimistično vzdušje pa je po vojni kmalu zamenjalo razočaranje. Ko pridejo v Trst nekateri jugoslovanski politični emigranti, se v tamkajšnji poeziji pojavi še nov motiv, podoba Trsta kot tujega mesta. Ponovno pa nastajajo tudi pesmi o Trstu kot obmorskem mestu lepote.

Vzporedno s prikazom dogajanja v slovenski tržaški poeziji avtorica predstavi isto obdobje italijanskega tržaškega pesništva, za katero pa je bil pomembnejši čas do konca prve svetovne vojne z izrazito iredentističnimi idejami. Povezovali so jih z motiviko griča Sv. Justa, ki je postal zaradi rimskih ostankov na njem simbol rimsko-italijanske tradicije mesta, ali s podobo Trsta kot neodrešene italijanske neveste. V medvojnem pesništvu pa je postala opaznejša socialna tema in tema nostalgичnega vračanja v idealizirano podobo habsburškega Trsta, v katerega še ni posegla nezaželena mo-

dernizacija mesta, čeprav so imeli nekateri pesniki do sprememb v mestu bolj ambivalenten odnos. Med drugo svetovno vojno in takoj po njej so v poezijo stopile pretresljive vojne izkušnje, potem pa negotova meja.

V tretjem poglavju monografije z naslovom Stičišča in razhajanja slovenske in italijanske poezije o Trstu prve polovice 20. stoletja avtorica najprej sooči podobi Drugega na Tržaškem. Do konca prve svetovne vojne so bile v slovensko poezijo vpisane le posamične italijanske besede, nacionalna trenja pa so bila zabeležena zelo redko. V medvojnem obdobju pa so se tovrstna nesoglasja stopnjevala in Drugi je prikazan kot močnejši od Jaza, tako da ga ogroža na politični, gospodarski in kulturni ravni. Najpogostejši izraz, s katerim opredeljuje lirski subjekt sebe v odnosu do Drugega, ki ga večinoma označuje metaforično, je »suženj«. Jaz sprejema položaj žrtve pretežno pasivno, z bolečino, le redko z uporom, pri dokazovanju lastne vrednosti pa išče podporo v metafizični instanci. Posamezne slovenske besede se pojavljajo tudi v italijanski tržaški poeziji do konca prve svetovne vojne, vendar običajno ironično kot znak negativnega odnosa do slovenske kulture in iz občutka ogroženosti. V medvojnem času pa je bil Drugi zamolčan razen v primerih nostalgичnega idealiziranja preteklosti. Senzibilnejši pogled na Drugega avtorica najde le v povojni pesmi najboljšega tržaškega italijanskega pesnika tega časa Umberta Sabe.

V nadaljevanju avtorica prikaže, kako različno so bili v poeziji obeh narodov prikazani posamezni mestni predeli, npr. Rusi most, tržaško pristanišče, pomol sv. Karla, grič Sv. Justa, Ljudski vrt, staro mesto, Narodni dom, ali druge značilnosti Trsta, npr. burja. Še najbližje sta si obe poeziji ob prikazu lepote sončnih vzhodov in zahodov ob bližini morja kot kulise ljubezenske izpovedi.

Monografija obravnava torej literaturo v stiku in ne problematike vplivanja, čeprav avtorica mimogrede na nekaj mestih opozori na možen vpliv lokalnih italijanskih avtorjev na sočasne slovenske. Avtoričina primerjava pesniških besedil o Trstu pa pokaže, da multikulturalnost nekega kraja ne pomeni nujno močnega, sploh pa ne avtomatično naklonjenega prežemanja različnih kultur istega prostora.

September 2012